

ŁUKASZ WĘGLEŃSKI Z MAŁŻONKĄ – FUNDATORZY DAWNEJ CERKWI W KLESZTOWIE. O STOSUNKACH NA POGRANICZU WYZNANIOWYM RZECZYPOSPOLITEJ W XVIII WIEKU*

Magdalena Ludera

Muzeum Narodowe w Krakowie

ABSTRACT

ŁUKASZ WĘGLEŃSKI WITH HIS SPOUSE – THE FOUNDERS OF THE FORMER ORTHODOX CHURCH IN KLESZTÓW. ABOUT THE RELATIONS ON THE RELIGIOUS BORDERLANDS OF THE COMMONWEALTH OF POLAND IN THE 18TH CENTURY

As a starting point for my considerations, I used an unknown image of the foundational couple, painted al fresco in 1772 by Gabriel Sławiński in the porch of the former Orthodox church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Klesztów near Chełm. In light of the sources, the founder of the church and its furnishings was the then pantler and standard-bearer of Chełm, Łukasz Węgleński, who was portrayed together with the hitherto mysterious spouse, presumably coming from the Rulikowski family. Reconstructing Łukasz's life, I studied the biographies of his father, Franciszek, and cousin, Wojciech Józef Longin. I analysed their two portraits preserved in Tarnów and Chełm, heretofore identified mistakenly or dated too generally. When following the connections between the three members of the Węgleński family, I accentuated the character of their religiousness as symptomatic of the religious borderland of the Commonwealth of Poland in the 18th century on the one hand, and on the other hand, their relations with Waclaw Rzewuski, including the time of the coronation of the Chełm icon of Mother of God (1765).

Key words: Łukasz, Franciszek, Wojciech Węgleński, Waclaw Rzewuski, Klesztów, Orthodox church, religious borderlands, Commonwealth of Poland, 18th century, Gabriel Sławiński

Słowa kluczowe: Łukasz, Franciszek, Wojciech Węgleński, Waclaw Rzewuski, Klesztów, cerkiew, pogranicze wyznaniowe, Rzeczpospolita, wiek XVIII, Gabriel Sławiński

---

* Artykuł stanowi nieznacznie zmieniony podrozdział pracy doktorskiej obronionej 10 IX 2014 r. w IHS UJ (Promotor: prof. Piotr Krasny). Jej wersją jest: M. Ludera, *Gabriel Sławiński – późnobarokowy malarz w służbie Kościoła i Cerkwi* (= Prace naukowe Muzeum Narodowego w Krakowie, red. K. Twardowska, t. 6), Kraków 2016 (w druku).

✉ Adres do korespondencji: magdalena.ludera@gmail.com

Na sklepieniu kruchty dawnej cerkwi Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Klesztowie (il. 1) obok odnotowanych w literaturze główek putt adorujących monogram Marii¹ wymalowano *al fresco* dwie głowy: łysawego mężczyzny w średnim wieku z wąsami i kobiety o lekko falowanych, upiętych do tyłu włosach (il. 2, 3). Wydaje się, że sygnowany autor malarskiej dekoracji wnętrza, Gabriel Sławiński, uwiecznił tu fundatora z małżonką². Dotąd fundację cerkwi przypisywano „dziedzicom Węglińskim” (bez podania archiwaliów z epoki)³, unickiemu biskupowi chełmskiemu Maksymilianowi Rylle⁴, a ostatnio także bez wskazania źródeł – „Onufremu Węglińskiemu”⁵.

Wszystkie rozpoznania są błędne. Przyczyną narosłych w literaturze sprzeczności na temat prawdziwego fundatora jest funkcjonowanie na tym samym terenie przynajmniej od początku XVII wieku właścicieli zbliżonych do siebie nazwisk – Węgl-i-ńskich i Węgl-e-ńskich, których mylono nawet w aktach urzędowych⁶. I tak nazwisko fundatora cerkwi i jej wyposażenia zidentyfikowano z błędem w wizytacji z 1779 roku: „cerkiew kosztem i własnym staraniem jest edyfikowana i należyty porządkiem przyozdobiona JWJmć Łukasza Węglińskiego [s] Podkomorzego Chełm[skiego]”, który był dziedzicem Klesztowa⁷. Gdy Sławiński sygnował freski (1772), fundator był stolnikiem lub chorążym chełmskim. Funkcję podkomorzego objął w roku 1775 i pełnił aż do śmierci († przed 14 czerwca 1784)⁸. Ustalenie biografii Łukasza Węgleńskiego umożliwiłoby niedocenione dotąd źródła. Podjęta przy

¹ KZSZP 1968, s. 33. B. Lipiec, *Malowidła freskowe w kościele parafialnym w Klesztowie*, „Roczniki Humanistyczne. Prace z Historii Sztuki” t. 6, 1957 [wyd. 1958], z. 4, s. 265, pominęła obecność putt, temat określając jako „Maryja w glorii”.

² W dokumentacji konserwatorskiej wzmiankowano o odkryciu „podwójnego portretu fundatorów” bez identyfikacji postaci, zob. M.R. Niewiadomska, [Konserwacja fresków w Klesztowie], Klesztów 1994 [bp.].

³ KZSZP 1968, s. 32; В. Слободян, *Церкви Холмської Єпархії*, Львів 2005, s. 214, przyp. 3 (na podstawie zapisu z 1914 r.). Wywód B. Lipiec, op. cit., s. 262, 268, jest nieścisły. Choć w żadnym miejscu nie padło imię „fundatora Węglińskiego”, to autorka stwierdziła, że był kasztelanem chełmskim i w 1831 r. wyjechał z Klesztowa. Na podstawie urzędu domyślamy się, że chodziło o Wojciecha Józefa Longina – ten jednak zmarł w 1786 r.

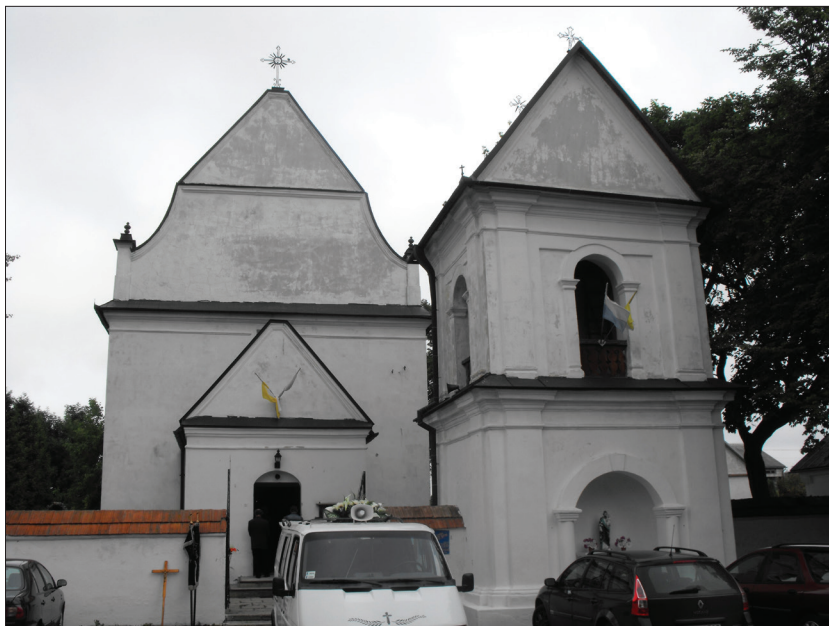
⁴ J. Kowalczyk, *Dwudziestoltni dorobek w badaniach nad sztuką województwa lubelskiego 1944–1964*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1965, t. 27, nr 2, s. 351 (a za nim W. DeLuga, *Ikonografia unicka [w:] Sztuka i liturgia kościoła greckokatolickiego. Katalog wystawy w 400-lecie Unii Brzeskiej*, red. K. Mart, Chełm–Zamość 1996, s. 19; idem, *Przemiany w ikonografii Kościoła greckokatolickiego w XVIII wieku [w:] Czterechsetlecie zawarcia unii brzeskiej 1596–1996. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Toruniu w dniach 28–29.11.1996 r.*, red. S. Alexandrowicz, T. Kempa, Toruń 1998, s. 150), rzekomo na podstawie KZSZP 1968, w którym nie ma tej informacji.

⁵ K. Doraczyńska-Dziuba et al., *Prace konserwatorskie i remontowe w zabytkowych obiektach architektury oraz ich zespołach w roku 2009*, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego” 2010, s. 89.

⁶ A.A. Kosiński, *Przewodnik heraldyczny. Monografie. Genealogie i spis rodzin senatorskich i tytuły honorowe posiadających*, t. 5, Warszawa 1885, s. 558, przyp. 2.

⁷ APL, CHKG 124, s. 31v.

⁸ *Urzędnicy RP* 1992, nr 1061, 1256, 1281, 1343, 1477, 1530. Datę śmierci wyznacza dokument nt. „obrania kandydatów do wakującego urzędu podkomorzego ziemi cheł[mskiej] i powiatu krasn[ostawskiego] po zaszłej śmierci nieydy <niegdys?> JW^o Łukasza Węgleńskiego podkomorzego

Ilustracja 1. Klesztów, dawna cerkiew Wniebowzięcia NMP z dzwonnica, przed 1772, konsekracja 1773, fot. M. Ludera

Ilustracja 2. Klesztów, dawna cerkiew Wniebowzięcia NMP, sklepienie kruchty, freski Gabriela Sławińskiego, sygnowane 1772, fot. M. Ludera

Ilustracja 3. Klesztów, dawna cerkiew Wniebowzięcia NMP, sklepienie kruchty nad wejściem do nawy, *Portret pary fundatorów – Łukasza Węgleńskiego († 1784) z małżonką z Rulikowskich*, Gabriel Sławiński, 1772, fot. M. Ludera

tym zostanie próba identyfikacji jego żony i analiza religijności niektórych członków ich rodzin. Ponadto badane będzie środowisko fundatorskiej pary pod kątem relacji z Wacławem Rzewuskim. Rekonstrukcja życia dobrodziejów stanowić może ciekawy przyczynek do badań nad stosunkami na pograniczu wyznaniowym Rzeczypospolitej w XVIII wieku.

NAZWISKO

Fundatora Łukasza długo notowano pod dwoma nazwiskami, niemal zawsze wraz z kasztelanem chełmskim (wcześniej starostą dębołęskim i podstolim bukskim) Wojciechem Józefem Longinem († 9 października 1786), którego nazwisko też zapisywano dwojako⁹. Czasem badacze wymieniali dwa nazwiska obok siebie,

teżże ziemi i powiatu”, zob. APL, KGCH 184, s. 1061r–1061v. Oblaty testamentu Łukasza Węgleńskiego w chełmskich księgach grodzkich dokonał Ignacy Rulikowski 27.01.1784 r., zob. *ibidem*, s. 122r, 123r.

⁹ E. Sęczys, *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861 (= Szlachta polska*, red. S. Górczyński, t. 1), Warszawa 2000, s. 751, błędnie uznała „Józefa Longina” i „Wojciecha kasztelana chełmskiego” za dwie osoby. Trzy imiona kasztelana, zob. *Urzednicy RP* 1992, s. 274; A. Rybak, *Dzieje ziemi chełmskiej*, Chełm 1998, s. 84, 85; F. Braniewski, *Fragment z historii rodziny Węgleńskich (Węglińskich) w czasie sprawowania rządów w Siedliszczu*, „Echo Częstochowskiej Pani” 2002, nr 9 [bp.]. Potwierdza je królewskie zezwolenie na założenie m. Siedliszcze, zob. APL, AmS 1, cyt. za: J. Kus, *Dwa dokumenty do dziejów Siedliszcza. Przywilej lokacyjny z 1760 roku i inwentarz*

a w nielicznych publikacjach i niektórych źródłach zdarzało się bez troskie, wymieniane używanie obu nazwisk¹⁰. Zgodnie z niedawno opublikowanym testamentem Franciszka Węgleńskiego († 23 czerwca 1750) fundator Łukasz był synem zmarłego¹¹. Błędne okazało się więc uznawanie Łukasza Węgleńskiego zarówno za „brata rodzzonego” Wojciecha J.L.¹², jak i za jego syna¹³. Egzekutorami woli Franciszka zostali „Wojciech Węgleński podstoli buski i Antoni [Węgleński] pisarz horodelski”, których spadkodawca nazwał „synowcami rodzonymi” (synami rodzzonego brata), a w innym miejscu „braćmi stryjeczными” swoich synów¹⁴. Franciszek był zatem wujkiem Wojciecha J.L., a Łukasz – kuzynem tego ostatniego¹⁵ (Aneks).

Dobrym potwierdzeniem nazwiska Wojciecha J.L. jest napis o treści „Wojciech Węgleński kasztelan ziemi chełmskiej” na licu portretu szlachcica z Orderem św. Stanisława na piersi (Muzeum Ziemi Chełmskiej w Chełmie, il. 4)¹⁶. Jest on zapewne tożsamy z „Portretem JW Węgleńskiego, kasztelana chełmskiego” notowanym w 1768 roku w inwentarzu pałacu w Podhorcach jako element wystroju pokoju nad Pokojem Zwierciadłowym, co uszło uwadze monografistów kolekcji Rzewuskich¹⁷. To wszystko pozwala datować obraz na okres 1766–1768¹⁸. W Muzeum Okręgowym

---

z 1782 roku, „Rocznik Chełmski” 1995, t. 1, s. 337. Dzienną datę śmierci podają: J. Rulikowski, *Urywek wspomnień Józefa Rulikowskiego, wydany z obszerniejszego rękopisu (1731–1792 r.)*, red. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862, s. 139, przyp. y; *Wojciech Węgliński* [!] (ID: 2.1.253) [w:] M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego. Ci wielcy Polacy to nasza rodzina*, Kraków 2011, <http://wielcy.pl/wgm/> (dostęp: 2.01.2012). Nepomucen Bobrowicz jako jedyny twierdził, że kasztelan zm. w 1785 r., zob. *Herbarz polski*, t. 9, 1842, s. 265. Por. *Urządnicy RP* 1992, nr 563 i 1123.

¹⁰ Zróżnicowanie zapisu zilustrowałam w ww. Pr dr wykazem archiwaliów z XVIII w. (z AAL, AGAD, APK, APL, BOW), kilkunastoma opracowaniami z okresu 1849–2011 r. i kartami ewidencyjnymi w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Chełmie.

¹¹ APL, KGCH 154, s. 481v–494, dalej cyt. za: W. Bondyra, *Testament Franciszka Węgleńskiego podkomorzego chełmskiego z 1750 r. Przyczynek do dziejów szlachty chełmskiej*, „Res Historica” 2004, z. 17, s. 159–170; *Urządnicy RP* 1992, nr 1278.

¹² T. Świącki, *Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, t. 2, red. J. Bartoszewicz, Warszawa 1859, s. 529.

¹³ Bez podstawy źródłowej: W. Filipczak, *Walka o mandaty poselskie w prowincji małopolskiej przed sejmem 1778 roku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica”, t. 58: *Studia z dziejów feudalizmu*, red. S.M. Zajączkowski, 1996, s. 114; W. Filipczak, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000, s. 81.

¹⁴ W. Bondyra, op. cit., s. 170. Nie mylić Antoniego Węgleńskiego „pisarza horodelskiego”, brata Wojciecha J.L., z synem tego ostatniego – Antonim starostą chełmskim.

¹⁵ Por. *Herbarz polski*, t. 9, 1842, s. 264; W. Bondyra, op. cit., s. 156; Z. Lubaszewski, *Z dziejów Siedliszcza*, „Egeria. Czasopismo Literacko-Artystyczne” 2007, nr 1(9), s. 26.

¹⁶ MZCH, SCH/SD/M/53, zob. *Karta katalogu*, http://www.muzeum.chelm.pl/zbiory2/sztuka_dawna/index.html (dostęp: 2.01.2012) – brak tu danych o pochodzeniu obrazu datowanego na XVIII w.

¹⁷ APK, APII 65, s. 80, pkt. 23, cyt. za: J.K. Ostrowski, J.T. Petrus et al., *Podhorce. Dzieje wnętrz pałacowych i galerii obrazów*, Kraków 2001, s. 154 – nie przywołano ani W.J.L. Węgleńskiego, ani jego portretu.

¹⁸ Obraz powstał po 09.1766 (awans na kasztelana) i zapewne przed 1786 (jego śmierć). Rok 1768 jako *terminus ante quem* jest następstwem sugestii o pochodzeniu obrazu z kolekcji podhorckiej. Wiadomo ponadto, że w 1784 r. W.J.L. Węgleński miał już przyznany uwieczniony na jego piersi order, zob. APL, KGCH 184, s. 1061v.

Ilustracja 4. *Portret kasztelana chełmskiego Wojciecha Józefa Longina Węgleńskiego († 1786) – kuzyna Ł. Węgleńskiego, 1766–1768, Muzeum Ziemi Chełmskiej w Chełmie (SCH/SD/M/53), fot. G. Zabłocki*

w Tarnowie zachował się znacznie lepszej jakości portret szlachcica¹⁹, który przed laty reprodukował Mariusz Karpowicz jako „Portret Węgleńskiego”²⁰, a niedawno Angela Sołtys zidentyfikowała jako wizerunek podkomorzego chełmskiego Łukasza²¹. Rozpoznanie jest błędne. Obraz notowany w podhoreckim inwentarzu (1768) jako „portret mały Węgleńskiego, podkomorzego chełmskiego” przedstawia ojca Łukasza, Franciszka Węgleńskiego²² (il. 5).

¹⁹ MOT, MT-A-M/357, na odwrociu naklejka: „45”, a na licu napis: „Węgliński”, zob. J.K. Ostrowski, J.T. Petrus et al., op. cit., il. 470, por. s. 97, nr A.252. Napis „Węgliński” nie jest pierwotny. Może pochodzić z 1859 r., czyli z tego samego czasu co numer „45” na odwrociu.

²⁰ M. Karpowicz, *Sztuka polska XVIII wieku*, Warszawa 1985, s. 233, il. 104.

²¹ Identyfikacja „na podstawie archiwaliów”, ale bliżej nieokreślonych, zob. J.K. Ostrowski, J.T. Petrus i.in., op. cit., s. 97, nr A.252.

²² Wizerunek wymieniono w inwentarzu jako element kaplicy pałacowej, zob. APK, APII 65, s. 40, cyt. za: J.K. Ostrowski, J.T. Petrus et al., op. cit., s. 149; por. S. Przyłęcki, *Opisanie Pałacu w Podhorcach. Monaster Księży Bazyliańców [w:] Dniestrzanka. Zbiór artykułów wierszem i prozą ku zabawie i nauce*, red. S. Jaszowski, Lwów 1841, s. 13. Obraz nie może zatem przedstawiać Łukasza Węgleńskiego, gdyż podkomorzym chełmskim został on dopiero w 1775 r. To jego ojca Franciszka

Ilustracja 5. *Portret ówczesnego podkomorzego chełmskiego Franciszka Węgleńskiego († 1750) – ojca Ł. Węgleńskiego, przed 1768, Muzeum Okręgowe w Tarnowie (MT-A-M/357), wg <http://muzea.malopolska.pl> (dostęp: 15.04.2016)*

HERB

Powszechne pomijanie informacji o herbie Łukasza, Wojciecha J.L. oraz Franciszka Węgleńskich nie dziwi, jeśli uwzględnić, że w *Koronie Polskiej* (1728–1743) Kacpra Niesieckiego to zapis nazwiska determinował przyporządkowanie herbu. Autor rozróżnił „w województwie ruskim” ród Węglińskich h. Godziemba oraz Węgleńskich h. „Śreniawa z krzyżem”²³. Wiek później wydawca herbarza Nepomucen Bobrowicz podtrzymał podział, uzupełniając spisy dwóch rodów o nowych członków. Łukaszowi i Wojciechowi Józefowi Longinowi przypisał h. Godziemba (choć wahał

nominowano na ten sam urząd 11.09.1747 r., zob. *Urzednicy RP* 1992, nr 1278; W. Bondyra, op. cit., s. 158. Nową identyfikację wzmacnia notatka w *Herbarzu polskim*, t. 9, 1842, s. 264, o Franciszku jako „poruczniku u Rzewuskiego wojewody podolskiego” (funkcję tę Wacław Rzewuski pełnił w latach 1736–1752). Interesujący nas obraz wynieśli z kaplicy następcy Wacława. W 1859 i 1906 r. wisiał na północno-wschodniej ścianie przedpokoju Sali Stołowej, z czego w 1906 r. przewieszono go bliżej drzwi do Zielonego Pokoju, zob. J.K. Ostrowski, J.T. Petrus et al., op. cit., il. 19, 22, 20 (zdz. T. Jaworskiego, 1906). Na szkicu Leona Rzewuskiego z 1859 r. obrazowi przydano nr 45 i podpisano z błędem jako „Węgliński [s] podkomorzy chełmski”.

²³ *Herbarz polski*, t. 9, 1842, s. 264–265.

się co do zapisu ich nazwiska), ale Franciszkowi – Szreniawę²⁴. Obecnie albo uznaje się odrębność Węglińskich h. Godziemba i Węgleńskich h. Szreniawa²⁵, albo zakłada się istnienie jednej rodziny Węgleńskich, której dwie linie posługiwały się różnymi herbami²⁶. W roku 1885 Adam Amilkar Kosiński w krótkiej monografii „Węglińskich *vel* Węgleńskich” opowiedział się za istnieniem dwóch rodzin. Ustalił, że Węgleńscy h. Szreniawa z krzyżem zostali nobilitowani w 1595 roku, a „Węglińscy Godziemkowie przyjęli pisownię na iń [...] dopiero [...] po roku 1830”²⁷. Herbu rodowego nie wymieniono ani w testamencie Franciszka Węgleńskiego, ani w mniej znanej badaczom ostatniej woli jego syna Łukasza²⁸. Na podstawie ich związków rodzinnych z Wojciechem J.L. Węgleńskim można przyjąć, że wszyscy posługiwali się tym samym herbem Szreniawa z krzyżem, skoro właśnie ten herb wyrzeźbiono na tablicy nagrobnej Węgleńskich na rzymskokatolickim cmentarzu w Pawłowie. Wymienia ona syna i wnuka Wojciecha J.L. – Antoniego († 1829) oraz Wojciecha [Dominika] (†1863) z żonami Anną „z Dembskich” († 1790) i Emilią z Radwańskich († 1856)²⁹.

MATKA, DZIECIŃSTWO, POSIADŁOŚCI

W testamencie Franciszek Węgleński nie wymienił z imienia i nazwiska swojej „ś.p. żony” i matki dziewięciorga własnych dzieci – obok Łukasza trzech synów (Jana, Andrzeja-„Józefata”, Stanisława) i pięciu córek (Anny, Róży, Józefy, Mariany, Barbary, Elżbiety). Większość badaczy wskazała w tej roli Agnieszkę Dłużewską h. Pobóg († po 20 sierpnia 1737), z czego tylko Wiesław Bondyra sprecyzował podstawę źródłową³⁰: manifestację brata Agnieszki, także Franciszka (1712),

²⁴ Ibidem, s. 265. Bobrowicz, choć umieścił „Łukasza [...] podkomorzego chełmskiego” w uzupełnieniach spisu „Węglińskich h. Godziemba”, to twierdząc, że był on „bratem rodzonym [...] Wojciecha Węglińskiego (czy Węgleńskiego jak wyżej) kasztelana chełmskiego”, przyznał tym samym, iż zapis nazwiska i przynależność rodowa obu mężczyzn jest niepewna. Wymieniony przez Bobrowicza w rozszerzeniu spisu Rulikowskich „podkomorzy chełmski Łukasz Węgleński [...] mąż doskonałości i cnót znakomitych” to ta sama osoba co w spisie Węglińskich tego autora, zob. *Herbarz polski*, t. 8, 1841, s. 192.

²⁵ *Polinów. Serwis regionalno-historyczno-rodzinny*, http://www.polinow.pl/toporow_chotycze-materialy_genealogiczne (dostęp: 2.01.2012); B. Stanek-Lebioda, *Siedliszcze. Studium historyczno-urbanistyczne*, Lublin 1988, s. 12, przyp. 22 (odwrotne przyporządkowanie herbów).

²⁶ F. Braniewski, op. cit.; W. Bondyra, op. cit, s. 156, przyp. 5 (dodał, że Węgleńscy h. Godziemba „czasem pisali się jako Węglińscy”, co ma rzekomo wynikać z herbarza Niesieckiego).

²⁷ A.A. Kosiński, op. cit., s. 558, przyp. 2.

²⁸ APL, KGCH 184, s. 122r–123. Wzmiankowany [w:] *Urzednicy RP* 1992, nr 1281, por. s. 274.

²⁹ Cyt. za: F. Braniewski, op. cit. Ród „Dąbskich”, z którego pochodziła żona starosty chełmskiego Antoniego Węgleńskiego był h. Godziemba, ród Radwańskich zaś h. Radwan, zob. *Antoni Węgliński* [!] (ID: 4.285.1598), *Wojciech Węgliński* [!] (ID: lu.4231) [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 2.01.2012).

³⁰ J.K. Ostrowski, J.T. Petrus et al., op. cit., s. 96, nr A.252; W. Bondyra, op. cit, s. 158, por. s. 159 (tu data śmierci); spis Węgleńskich Niesieckiego [w:] *Herbarz polski*, t. 9, 1842, s. 264; spis Dłużewskich z Franciszkiem „Węglińskim” [!] [w:] A. Boniecki, *Herbarz Polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. Część 1*, red. M.J. Minakowski, Kraków 2005.

w której zresztą nazwisko jej domniemanego męża Franciszka notowane jest jako „Węgliński”³¹. Jedynie Marek Minakowski na podstawie wypisów Bogdana Henryka Łuszczynskiego w *Silva Heraldica* uznał, że matką Łukasza Węgleńskiego była siostra Agnieszki – Katarzyna³² (Aneks). Co do męża tej ostatniej, Minakowski ograniczył się do wskazania samego nazwiska „Węgleński”³³, jednak ich siedmioro dzieci odpowiada części potomstwa wymienionego w testamencie Franciszka Węgleńskiego jako własne (u Minakowskiego brakuje Jana i Marianny)³⁴. Można ostrożnie przyjąć, że matka Łukasza istotnie pochodziła z rodu Dłużewskich, skoro należący w pewnym momencie do Łukasza Chylin³⁵ był w trzeciej, a zapewne też w czwartej ćwierci XVIII wieku dziedziczną wsią Dłużewskich³⁶.

Przyszły fundator cerkwi urodził się jako drugie dziecko, zapewne w samym Klesztowie, który był centralnym punktem dóbr jego ojca. To tu Franciszek napisał testament i cztery dni później zmarł. Właśnie w Klesztowie Franciszek założył „ogród włoski” (wzmiankowany w 1750, 1768, 1812) przy murowanym dworze rozebranym po I wojnie światowej³⁷. Dodajmy, że niezachowany pałac Dłużewskich

³¹ APL, KGL 265, s. 308r.

³² *Łukasz Węgleński (ID: lu.41605)* [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 2.01.2012), na podstawie: BNW, sygn. IV 5582 (rękopis *Silva Heraldica, rodowody i inny materiał do rodopistwa...* opracowany elektronicznie przez Bibliotekę Kórnicką PAN, por. Oddział w Poznaniu, Czytelnia Pałacu Działyńskich, płyta CD bez nr).

³³ Minakowski zachował formy nazwisk w najistotniejszych dla wykazania pokrewieństwa źródłach, czym można tłumaczyć nieścisłości. I tak w drzewie rodu „Węglińskich h. Szreniawa” [!] kasztelan „Wojciech Węgliński” [!] miał siostrę „Różę Węgleńską”. Natomiast cztery córki wnuka i imiennika kasztelana „Węglińskiego” nazywały się Węgleńskie, zanim powychodziły za mąż. Mowa o: Annie (1821–1857) – żonie Tytusa T. Trzecieckiego h. Strzemię, Zofii Rozalii Tekli (1827–1854) – żonie Józefa T.T.W. h. Brochwicz, Sewerynie (1830–1873) – żonie Seweryna Moraczewskiego-Trzecieckiego h. Cholewa i Marii – żonie Antoniego E.P. Rulikowskiego h. Korab. Wszystkie informacje, zob. *Wojciech Węgliński [!] (ID: lu.4231)* [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 2.01.2012).

³⁴ *Łukasz Węgleński (ID: lu.41605)* [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 2.01.2012) – badacz zidentyfikował mężów czterech córek. Dodajmy, że Łukasza, Jana, Annę, Mariannę, Barbarę i dziecko nieznanne z imienia wymienił jako potomstwo Franciszka Węgleńskiego i Agnieszki Dłużewskiej Niesiecki w spisie Węgleńskich [w:] *Herbarz polski*, t. 9, 1842, s. 264.

³⁵ J. Rulikowski, op. cit., s. 158–159 (notatka odnosząca się do lat 1731–1792). Wydawca Julian Bartoszewicz wymienionego „Węglińskiego podkomorzego chełmskiego” trafnie zidentyfikował jako „Łukasza Węgleńskiego”, zob. ibidem, s. 158, przyp. 5.

³⁶ B. Sola, *Ewidencja parku w Chylinie*, Lublin 1979, s. 5–8, potwierdził źródłowo własność Dłużewskich w 1764 r., a po trzyletniej dzierżawie przez Andrzeja na Sługocinie Sługockiego – ponownie w latach 1767–1775. Przed 1812 r. Chylin przeszedł w posiadanie rodziny Borowskich. Dodajmy zapis z 1767 r. określający Chylin wsią „dziedziczną WW Dłuże[w]skich, chorążyców chełmskich”, zob. APL, KGK 70, s. 526r, por. s. 524v, cyt. za: Z. Góralski, *Taryfa mostowego i grobelnego ziemi chełmskiej i powiatu krasnostawskiego z 1767 r.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1967, t. 15, s. 339, por. s. 336.

³⁷ S. Skibiński, *Parki i zadrzewienia powiatu chełmskiego w opisach archiwalnych*, „Ziemia Chełmska. Jednodniówka Regionalna Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Chełmskiej”, 09.1969, s. 29. Dwór wznosił u schyłku XVI w. Paweł Orzechowski (ok. 1550–1612) i wówczas w przydworskim sadzie była altana („letnie siedzenie”), zob. I. Rolska-Boruch, *Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzną 1500–1700. Założenia przestrzenne, architektura, funkcje*, Lublin 1999, s. 185, nr 136B, por. s. 100.

w Chylinie także otoczony był „włoskim ogrodem” potwierdzonym od 1764 roku³⁸. Niewiele wiemy o dzieciństwie i młodości Łukasza Węgleńskiego poza tym, że był na naukach na dworze Jana Klemensa Branickiego (1689–1771)³⁹. W wyniku wydziedziczenia pierworodnego syna Franciszka – Jana, otrzymał Łukasz w testamencie najważniejsze ojcowskie posiadłości⁴⁰: Klesztów, Wołkowyje (które w roku 1757 sprzedał najmłodszemu bratu Stanisławowi⁴¹) i Wołkowiany, należące do Węgleńskich już w 1671 roku jako własność łowczego chełmskiego Adama Węgleńskiego († przed 20 lutego 1679)⁴². W 1767 roku „Wołkowyiany” wciąż są dobrem dziedzicznym „Łukasza Węgleńskiego, podstolego chełmskiego”⁴³. Jeszcze przed śmiercią ojca Łukasz zarządzał Wierzbicą⁴⁴. W roku 1773 należał do niego „Wołczkowy Przewóz”⁴⁵, a jak pamiętamy, w pewnym momencie też Chylin.

ŻONA A KONTAKTY Z RULIKOWSKIMI

Łukasz Węgleński ani słowem nie wspomniał w testamencie o żonie i matce własnych dzieci. Bobrowicz, a następnie Julian Bartoszewicz wywodzili żonę Łukasza z Rulikowskich, ale każdy wskazał inną kobietę z tego rodu (odpowiednio: Teresę bądź Józefę)⁴⁶. Pochodzenie żony Łukasza z Rulikowskich jest prawdopodobne. Ród

³⁸ Pałac znajdował się na miejscu obecnego z początku XX w., zob. B. Soła, op. cit., s. 5 i 10.

³⁹ W. Bondyra, op. cit., s. 162.

⁴⁰ Ibidem, por. s. 165 (wydziedziczenie, dobra Łukasza).

⁴¹ E. Sęczys, op. cit., s. 751.

⁴² Świadczy o tym uchwała sejmikowa (1671) zacytowana przez A. Prochaskę, *Z dziejów samorządu ziemi chełmskiej. Cz. I*, „Przegląd Historyczny” 1908, t. 6, z. 1, s. 166, który stwierdził: „wojsko litewskie – brzmi ona – poczyniło niesłychane szkody idąc i powracając, i tak zniszczono Węglińskiemu [!] Łowczemu Chełmskiemu Wołkowiany”. Por. A. Prochaska, *Z dziejów samorządu ziemi chełmskiej. Cz. 2*, „Przegląd Historyczny” 1908, t. 6, z. 2, s. 41. Adam Węgleński był łowczym w latach 1661–1678, zob. *Urzednicy RP* 1992, nr 1144, por. s. 273.

⁴³ APL, KGK 70, s. 528, cyt. za: Z. Góralski, op. cit., s. 342.

⁴⁴ W. Bondyra, op. cit., s. 162.

⁴⁵ Wynika to z zapisu dla kościoła lubomskiego: „przybyła nowa fundacja na codzienną lampę [...] zł pol[skich] 1000 od [...] Pani Marcjanny Zabłockiej stolnikowej nowogrodzkiej, która summa lokowana na Wołczkowym Przewozie Dobrach Wo Jm Pana Łukasza Węgleńskiego chorążego chełmsk[iego]”, zob. AAL, AKLB, Rep 60A-163, s. 1148. „Wołczkowy Przewóz” nie figuruje w *SGKP*, a jego identyfikacja jest trudna. W APL zachowała się wizytacja (1757) unickiej „kaplicy publicznej w Wołczkowym Przewozie” pw. św. Barbary, którą „Ks. Czu[!]ski kanclerz katedralny chełmski [...] wybudował przed sześciu laty na Mogiłkach”. W wizytacji dodano, że „paroch z Rowna do swojej parafii ma przyłączoną”, ale „patronus tej kaplicy optat, ażeby była przyłączona do Berdyskiej Cerkwi”, zob. APL, CHKG 110, s. 37r. Czy mowa o pobliskich sobie, wołyńskich miejscowościach Równie i Berezdów (Berestów) czy może o Berdyczowie w województwie kijowskim? Równie niepewne są dane w aktach z początku XIX w. na temat Klesztowa i miejscowości „Wołczkowy”, która jeśli jest tożsama z „Wołczkowym Przewozem”, to mogła sąsiadować z Klesztowem, zob. APL, KRP 90.

⁴⁶ J. Rulikowski, op. cit., s. 158, przyp. 5; Bobrowicz stwierdził, że Onufry, syn „Węgleńskiego Podkomorzego Chełmskiego z Rulikowskiej Teresy [był] urodzony”, zob. *Herbarz polski*, t. 8, 1841, s. 192.

ten zamieszkiwał dwór w Świerszczowie⁴⁷, nieznacznie oddalonym od domostwa Franciszka i Łukasza Węgleńskich w Klesztowie, a jeszcze bliżej dworu kuzyna tego ostatniego w Siedliszczu⁴⁸. Poza tym istnieje wiele przykładów bliskich związków rodzinnych między Węgleńskimi a Rulikowskimi. Babką ze strony matki pamiętnikarza Józefa Rulikowskiego (ur. 1780–1860) była siostra Wojciecha Józefa Longina Węgleńskiego, Róża, zamężna ze skarbnikiem krasnostawskim Józefem Gałęzowskim h. Tarnawa, który już od 1739 roku był właścicielem zamieszkiwanego przez parę Husynnego k. Dorohuska⁴⁹. Józef Rulikowski wspominał odwiedziny „w Stawach [...] w drodze z Husynnego do Świerszczowa” u drugiej siostry Wojciecha J.L., zamężnej z „Panem Świrskim”⁵⁰. Podobnie częste były wspólne wizyty z pierwszą babką, „w domu drewnianym zwanym pałacem [...] Wojciecha Węglińskiego [s], podówczas kasztelana chełmskiego” w Siedliszczu⁵¹, gdzie zresztą 8 stycznia 1801 roku umarł ojciec pamiętnikarza, Ignacy Rulikowski (ur. 1731). Siedliszcze należało wówczas do syna Wojciecha J.L. Węgleńskiego, starosty Antoniego, który nazwany został „pokrewnym i przyjacielem”⁵². Ojcem pamiętnikarza był zapewne ten sam Ignacy Rulikowski, który oblatował testament fundatora Łukasza Węgleńskiego w chełmskich księgach grodzkich i którego spadkodawca wyznaczył na opiekuna własnego syna Onufrego⁵³. Ten zaś nazwany został przez pamiętnikarza „bratem ciotecznym”⁵⁴. Ich relacje musiały być bliskie, skoro Onufry zdecydował się oddać kuzynowi Józefowi Rulikowskiemu przywieziony z Rzymu podarunek („szabelkę piękną i kosztowną”) od superiora chełmskich bazylianów⁵⁵. Symptomatyczne, że wymieniona przez Bobrowicza żona Łukasza Węgleńskiego, „Teresa Rulikowska”, miała być córką Józefa Stanisława Rulikowskiego „podczaszego bełskiego”⁵⁶ h. Korab, czyli siostrą Ignacego Rulikowskiego, a tym samym ciotką pamiętnikarza. Dość opinia Bobrowicza pozostaje odosobniona⁵⁷, jednak niewykluczone, że Ignacy

⁴⁷ KZSZP 1968, s. 58.

⁴⁸ O siedliskim dworze „Węglińskich” [!], zob. KZSZP 1968, s. 54; I. Czmuła, *Gmina Siedliszcze w latach 1918–1939*, „Rocznik Chełmski” 2001, t. 7, s. 231 – dodał, że „ok. 1922” dwór zamieniono na szkołę. W wyniku pożaru w 2005 r. spaliła się wtórna przybudówka (1954) przy wschodnim skrzydle, zob. J. Barczyński, *Ogień we dworze*, „Dziennik Wschodni-Chełmski”, nr 51, 5.03.2005, s. 8; J. Dudelewicz i. in., op. cit., s. 77.

⁴⁹ *Róża Węgleńska* (ID: 5.915.110) [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 2.01.2012); J. Rulikowski, op. cit., s. 90; Z. Góralski, op. cit., s. 343, przyp. 9. Nie mylić z Husynnem k. Hrubieszowa. W świetle *SGKP* 1882, t. 3, s. 228, „Józef z Targowiska Gałęzowski” w 1766 r. ufundował *in situ* kościół.

⁵⁰ J. Rulikowski, op. cit., s. 101.

⁵¹ Ibidem, s. 99.

⁵² Ibidem, s. 85. Por. *Ignacy Rulikowski* (ID: 5.915.112) [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 2.01.2012).

⁵³ APL, KGCH 184, s. 122r–122v.

⁵⁴ J. Rulikowski, op. cit., s. 159.

⁵⁵ Ibidem, s. 158–159.

⁵⁶ *Herbarz polski*, t. 8, 1841, s. 192.

⁵⁷ Minakowskiemu udało się potwierdzić, że podczaszy bełski Józef Stanisław Rulikowski miał z Teofilą Kurdwanowską h. Półkozic tylko dwóch synów – naszego Ignacego i Michała, a nic nie wiadomo o córce Teresie, zob. *Józef Stanisław Rulikowski* (ID: 13.399.179) [w:] M.J. Minakowski,

i Łukasz istotnie byli szwagrami. Odpowiada to zapisom pamiętnikarza, który określił Łukasza Węgleńskiego „pociotnikiem” (właściwie powinno być pociotkiem lub pociotem), co oznacza, że był on mężem ciotki Józefa Rulikowskiego⁵⁸ (Aneks). Dalszym badaniom pozostawić należy ostateczne rozpoznanie żony Łukasza Węgleńskiego i potwierdzenie, czy istotnie była ona z pokolenia niżej względem swojego męża⁵⁹. W każdym razie małżeństwa między Węgleńskimi i Rulikowskimi były kontynuowane w następnych pokoleniach⁶⁰.

DZIECI

Czwórkę dzieci Łukasza Węgleńskiego, wymienioną po imionach przez Bobrowicza w spisie Rulikowskich⁶¹, potwierdza testament fundatora. Ten cały swój majątek zostawił jednemu synowi Onufremu i zlecił, by zadbano o uposażenie młodszych córek – Marianny oraz Julianny, podobnie jak się to stało wobec najstarszej córki „Róży Olędzkiej”⁶². Onufry Węgleński – od 1793 roku podczaszy, a od 1794 sędzia i podkomorzy ziemi parczewskiej⁶³ – w roku 1797 notowany jest jako dziedziec „dóbr Klesztowa i Wołkowian”⁶⁴. Onufry pełnił funkcję marszałka na sejmikach

---

op. cit. (dostęp: 22.11.2012). Co więcej, drugą żoną wymienionego Michała Rulikowskiego była Teresa z Witskich Rulikowska h. Leliwa (odm.), zob. *Michał Rulikowski* (ID: 14.191.307), *Teresa Witska* (ID: psb.27153.3) [w:] ibidem (dostęp: 22.11.2012). Może w przyszłości możliwe będzie ustalenie, czy Bobrowicz pomylił się, czy istotnie istniała imienniczka Teresy z Witskich Rulikowskiej (właśnie córka J.S. Rulikowskiego i T. Kurdwanowskiej), która wyszła za mąż za Łukasza Węgleńskiego.

⁵⁸ W literaturze XVII i XVIII w. występuje nazwa pociot, natomiast pociotek pojawia się później – oba w znaczeniu spowinowacony po ciotce; w pierwszej kolejności właśnie mąż ciotki, ale również syn ciotki bądź – choć to wtórne i najrzadsze znaczenie – dalszy krewny, zob. M. Szymczak, *O analogii semantyczno-słotwórczej w polskiej terminologii rodzinnej*, „Prace Filologiczne” 1969, t. 19, s. 123, przyp. 14.

⁵⁹ Takie rozpoznanie sugeruje analiza wspomnień J. Rulikowskiego. Jeśli uwzględnić, że Ł. Węgleński był pociotkiem J. Rulikowskiego, syn Łukasza Onufry kuzynem pamiętnikarza, a W.J.L. Węgleński bratem babki J. Rulikowskiego, to żona Łukasza wywodząca się z Rulikowskich istotnie musiała być z pokolenia rodziców J. Rulikowskiego.

⁶⁰ Prawnuczka W.J.L. Węgleńskiego, Maria Węgleńska (córka Wojciecha i Emilii z Radwańskich) wyszła za mąż za Antoniego Rulikowskiego (ur. 1823) – syna Ludwika (1784–1872) i Konstancji z Jasięńskich h. Dołęga († 1822), czyli bratanek pamiętnikarza J. Rulikowskiego, zob. *Maria Węgleńska* (ID: sw.3537); *Antoni Edward Piotr Rulikowski z Honiatycz* (ID: psb.27150.8); *Ludwik Rulikowski* (ID: 8.529.140) [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (29.11.2012). Por. I. Cieślak-Sygońska, *Drewniane cerkwie w Świerszczowie na tle architektury grekokatolickiej od XVII do 2 połowy XVIII w. w dawnym powiecie chełmskim*, „Lubelszczyzna” 1996, t. 2, nr 3, s. 112, przyp. 35 (Maria – błędnie jako „Węglińska” – notowana tu jest jako fundatorka organów w drewnianej cerkwi Bazylego Wielkiego w Świerszczowie).

⁶¹ *Herbarz polski*, t. 8, 1841, s. 192.

⁶² APL, KGCH 184, s. 122v.

⁶³ *Urządnicy RP* 1991, nr 677, 678, 680; T. Świącki, op. cit., s. 529 (błędne daty urzędów); spis Rulikowskich [w:] *Herbarz polski*, t. 8, 1841, s. 192 (uzup. Bobrowicza).

⁶⁴ APL, CHKG 358, s. 2r. „Onufry Węgleński” podpisał ponadto zobowiązanie miejscowego organisty z tego samego roku, zob. APL, CHKG 358, s. 1v. W 1883 r. wieś Wołkowiany wchodziła

ziemi chełmskiej w 1784 i 1790 roku⁶⁵, podobnie jak pokolenie wcześniej Łukasz⁶⁶ i Wojciech J.L. Węgleńscy⁶⁷, a dwa pokolenia wyżej Franciszek⁶⁸. Dalszych badań wymaga ustalenie, czy jest on tym samym Onufrym, który został pochowany w roku 1821 na założonym na przełomie XVIII i XIX wieku unickim cmentarzu w Brzezinach sąsiadujących z Siedliszczem⁶⁹. Świadczyłyby to o unickim wyznaniu syna Łukasza, to jest innym niż wiara jego dziadka Franciszka.

KONTAKTY Z WACŁAWEM RZEWUSKIM

Franciszek, jego syn Łukasz i kuzyn tego ostatniego, Wojciech Józef Longin Węgleńscy utrzymywali różne relacje z Wacławem Rzewuskim. Ich śladem są wspomniane portrety Franciszka i Wojciecha J.L. w unikatowej kolekcji wizerunków klientów Rzewuskiego w Podhorcach. Franciszek mógł być „porucznikiem u Rzewuskiego”, w czasie gdy Wacław pełnił funkcję wojewody podolskiego (1736–1752)⁷⁰. Wymowne, że obraz Franciszka zawieszono w kaplicy podhoreckiej w sąsiedztwie prawie 40 portretów w większości znamienitych osobistości, w tym wizerunków właścicieli zamku i ich przodków⁷¹. Obecność w pałacu Rzewuskiego portretu Wojciecha J.L. Węgleńskiego tłumaczy udokumentowana funkcja pułkownika w chorągwi pancерnej hetmana⁷² stacjonującej w Siedliszczu

---

w skład dóbr Klesztów, zob. *SGKP*, t. 13, 1893, s. 873 i *SGKP*, t. 4, 1883, s. 138. W 1822 r. dziedzicem Klesztowa jest już „Joachim Zgliczyński”, zob. *APL*, *CHKG* 359, s. 31r.

⁶⁵ A. Prochaska, z. 2, s. 169, c.d. przyp. 1.

⁶⁶ W latach 1748, 1751, 1767, 1768, 1778, zob. *ibidem*, s. 168, c.d. przyp. 1.

⁶⁷ W latach 1770, 1771, 1772, zob. *ibidem*, s. 168, c.d. przyp. 1.

⁶⁸ W latach 1707, 1708, 1709, 1737, 1739, zob. *ibidem*, s. 168, c.d. przyp. 1. W XVII w. i na początku XVIII marszałkami z rodziny Węgleńskich byli: Stanisław (1668, 1671 – jako „Węgliński”, 1672, 1674, 1679), Adam (1673), Zygmunt (1702) i Jan (1703, 1706), zob. *ibidem*, s. 167–168, przyp. 1.

⁶⁹ Na dawnym cmentarzu unickim w Siedliszczu (ob. polu) mieszkaniec wsi miał znaleźć metalową trumienną tabliczkę z napisem „Onufry Węgliński” zm. 1821 r., którą przekazał nauczycielowi historii w LO w Siedliszczu, cyt. za: *Brzeziny* [w:] A. Wawryniuk, *Leksykon miejscowości powiatu chełmskiego*, Chełm 2002 [bp.]. Informacja pochodzi z mps pracy mgr. Ireneusza Czmuły (UMCS Lublin 2001), której fragment opublikowano jednak bez tej wzmianki, zob. I. Czmuła, op. cit. Znanych jest kilku Onufrych Węgleńskich *vel* Węglińskich. Jeden z nich należał do bractwa cerkiewnego w Siedliszczu (zob. dalej).

⁷⁰ Por. przyp. 23.

⁷¹ J.K. Ostrowski, J.T. Petrus et al., op. cit., s. 26.

⁷² W.J.L. Węgleński przed 1777 r. był porucznikiem z rangą pułkownika w 61. Chorągwi Hetmana Polnego Koronnego, która do 1785 r. wchodziła w skład Półbrygady Małopolskiej, zob. *Oficerowie RP* 2002, s. 236, 260. Por. B. Stanek-Lebioda, op. cit., s. 12, przyp. 20; Z. Lubaszewski, op. cit., s. 26–27 (kontrowersje wokół rodzaju formacji wojskowej w Siedliszczu). W.J.L. Węgleńskiego źródła najczęściej notują jako „pułkownika husarskiego buławy polney koronnej”, zob. *ABS*, *Album*; *APL*, *AmS* 1, cyt. za: J. Kus, *Dwa dokumenty*, s. 337; *BŁL*, 1417, s. 225, cyt. za: B. Stanek-Lebioda, op. cit., s. 131; por. J. Rulikowski, op. cit., s. 139, przyp. y; T. Lipiński, *Wiadomości historyczno-*

vel Węglinie⁷³, którą to miejscowość Wojciech J.L. odkupił od Waława Rzewuskiego w roku 1758⁷⁴ i uczynił miastem 26 stycznia 1760 roku⁷⁵. Łączyły ich bliższe relacje, skoro Waław Rzewuski w liście do syna Seweryna (1766) nazwał kasztelaną „niezawodnym przyjacielem”⁷⁶, a ich kontakty przetrwały internowanie Waława⁷⁷. W testamencie Franciszek Węgleński z wielką atencją wypowiadał się o swoim „dobrodzieju” Waławie Rzewuskim, którego symbolicznej zapewne protekcji powierzył swoje dzieci⁷⁸, w tym zatem fundatora Łukasza. Przed rokiem 1777 Łukasz Węgleński został chorążym w regimencie Rzewuskiego⁷⁹ – tym samym, co jego kuzyn Wojciech J.L. W temacie związków Węgleńskich z Rzewuskimi pewne znaczenie mogą mieć kontakty z Waławem także zaprzyjaźnionego, a pewnie też blisko spokrewnionego z Łukaszem Węgleńskim, Ignacego Rulikowskiego, który około 1764 roku „nie odstępował na krok” przyszłego wielkiego hetmana i został nawet zaproszony do Podhorzec⁸⁰. Na jego zlecenie Ignacy udał się do Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku” do Nieświeża z „tajemnym posłannictwem”, które dotyczyło zapewne przygotowań do konfederacji radomskiej (1767), zainspirowanej (w świetle przekazu) przez Waława Rzewuskiego⁸¹.

Wiadomo, że Łukasz Węgleński był członkiem konfederacji radomskiej⁸², co w pewnym stopniu pozwala na wnioski dotyczące jego poglądów politycznych.

-numizmatyczne o koronacjach obrazów Matki Boskiej w dawnej Polsce, „Biblioteka Warszawska” 1849, t. 4, s. 473; T. Święcki, op. cit., s. 529.

⁷³ Ślad zmiany nazwy na Węglin (od Węgleńscy) jest w wizytacji kościoła w Pawłowic (1799), gdzie wymieniono „oppidum Siedliszcze wielkie alias Węglin”, zob. AAL, AKLB, Rep 60A-180, s. 334. Nie mylić z dwoma innymi miejscowościami w ziemi chełmskiej – Siedliszczem k. Dubienki lub k. Uhruska. Pomyłki odnotował Z. Lubaszewski, op. cit., s. 23–24.

⁷⁴ Akta zakupu kilku wsi W. Rzewuskiego za sumę 110 000 zł, zob. B. Stanek-Lebioda, op. cit., s. 12, przyp. 21; M. Trzewik, *Zespół dworsko-palacowy w Siedliszczu*. Karta nr 1552, Chełm 1997, pkt. 12; F. Braniewski, op. cit. Por. AGAD, II RSKP 146, s. 373, cyt. za: E. Sęczyś, op. cit., s. 751 (zatwierdzenie w 1837 r. szlachectwa Wojciecha Dominika Węgleńskiego h. Szreniawa na podstawie aktu zakupu przez jego dziadka dóbr Siedliszcze, Woli Korybutowej i Janowic w 1758 r.). R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, cz. 2: Ziemia ruskie Korony, t. 6: województwo belskie, Ziemia Chełmska, województwo ruskie*, Warszawa 1995, s. 347, bezpodstawnie uznał, że Wojciech J.L. odkupił Siedliszcze od spadkobierców Waława Rzewuskiego.

⁷⁵ W 1760 r. W.J.L. Węgleński uzyskał zgodę Augusta III na założenie miasta, zob. APL, AmS 1, cyt. za: J. Kus, *Dwa dokumenty*, s. 337–338, a w 1763 r. wydał dokument lokacyjny, zob. odpis z 1806 r. w BŁL, 1417, s. 225, cyt. za: B. Stanek-Lebioda, op. cit., s. 131–132. W KZSZP 1968, s. 54, wspomniano wyłącznie o akcie z 1763 r.

⁷⁶ APK, APII 152, cyt. za: K. Maksimowicz, *Młodość i początki aktywności publicznej Seweryna Rzewuskiego*, „Ze Skarbcza Kultury. Półrocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1989, z. 48, s. 107.

⁷⁷ Kontakty ok. 1778 r., zob. W. Filipczak, *Sejm*, s. 81, przyp. 290 i 295, por. s. 58 (archiwalia).

⁷⁸ W. Bondyra, op. cit., s. 169.

⁷⁹ J.K. Ostrowski, J.T. Petrus et al., op. cit., s. 96, nr A.252; *Oficerowie RP* 2002, s. 236, 260.

⁸⁰ J. Rulikowski, op. cit., s. 69, por. s. 67 (wyrazy najwyższego uznania syna I. Rulikowskiego dla W. Rzewuskiego).

⁸¹ Ibidem, s. 70–71, 73. Zdaniem redaktora Bartoszewicza poselstwo Ignacego Rulikowskiego mogło mieć miejsce około 1764 r., zob. J. Rulikowski, op. cit., s. 74–75, przyp. m.

⁸² Lista konfederatów wg protokołu sekretarza Marcina Matuszewica, zob. A. Kraushar, *Książę Repnin i Polska w pierwszym czterolecu panowania Stanisława Augusta (1764–1768)*, Warszawa 1900, t. 1, s. 311.

Richard Butterwick trafnie zauważył, że „w oczach potomnych (już w czasie Sejmu Czteroletniego) ofiarna walka przeciwko rosyjskiej dominacji była głównym uzasadnieniem konfederacji” barskiej (1768–1772)⁸³. O podobnych pobudkach konfederatów radomskich przed zawiązaniem pod ich egidą tak zwanego sejmu Repninowskiego świadczy fakt, że z chwilą jego otwarcia biskup krakowski Kajetan Sołtyk poprowadził protesty nie tylko przeciw żądaniom dysydentów, ale też przeciw rosyjskiemu terrorowi i sposobowi obradowania sejmu skonfederowanego⁸⁴. Dopiero po tym jak Nikołaj Repnin kazał pojmać Sołtyka i wywieźć do Rosji wraz z biskupem kijowskim Józefem Załuskim oraz Waławem i Sewerynem Rzewuskimi, pozostali posłowie „dokończyli dzieła imperatorowej”⁸⁵. Znajdujący się w orbicie wpływów Rzewuskiego Łukasz Węgleński mógł przejąć jego przekonania. Waław „nie był stronnikiem intryg Czartoryskich”. Nadzieję pokładał w wyborze „panującego [...] zdolnego rządzić krajem i narodem. [...] Nie był hetman głównym przeciwnikiem panowania Stanisława Augusta, ale znał duch narodowy”⁸⁶. Mylącą perspektywę daje za to traktowanie konfederacji radomskiej jako miernika stosunków religijnych w Rzeczypospolitej⁸⁷. Kwestie innowiercze stały się wówczas środkiem do rozgrywek politycznych⁸⁸. Przecież około połowy XVIII wieku relacje nie tylko między łacinnikami a prawosławnymi, ale też między wyznawcami „błahoczenia” a unitami najczęściej równały się relacjom między obywatelami różnych państw – Rzeczypospolitej i Cesarstwa Rosyjskiego.

RELIGIJNOŚĆ I KULT IKONY MATKI BOSKIEJ CHEŁMSKIEJ

Franciszek Węgleński deklarował w swoim testamencie i zalecał swoim dzieciom wierność „wierze świętej rzymskiej katolickiej”⁸⁹. Rozstrzygnięcie, czy Łukasz wypełnił ostatnią wolę ojca czy też znalazł się w gronie neofickich unitów, nie ułatwia sposób funkcjonowania szlachty na pograniczu wyznaniowym Rzeczypospolitej w XVIII wieku. Wymowny jest przykład religijności spowinowaconego Wojciecha J.L. Węgleńskiego. Unicka cerkiew Wniebowzięcia NMP i św. Onufrego

⁸³ R. Butterwick, *Polska rewolucja a Kościół katolicki 1788–1792*, tłum. M. Ugniewski, Kraków 2012, s. 79.

⁸⁴ Ibidem, s. 75.

⁸⁵ Ibidem, s. 76.

⁸⁶ J. Rulikowski, op. cit., s. 67–68, 70–71.

⁸⁷ Wydaje się, że taką perspektywę w ocenie Waława Rzewuskiego i konfederacji radomskiej przyjął A.J. Baranowski, *Rola rodzin magnackich w osiemnastowiecznych uroczystościach koronacyjnych na wschodnich terenach Rzeczypospolitej* [w:] *Sztuka ziem wschodnich Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, red. J. Lileyko (= *źródła i monografie*, t. 189), Lublin 2000, s. 630–631ż.

⁸⁸ R. Butterwick, op. cit., s. 72–73, 75 (tam dalsze wskazówki bibliograficzne). Katarzyna II żądała nie tyle rozszerzenia tolerancji religijnej, ile „niemal całkowitego równouprawnienia politycznego obywateli, nie należących do wyznania panującego. To drugie było niespotykane w Europie XVIII w.”

⁸⁹ W. Bondyra, op. cit., s. 160, 164.

w Siedliszczu, wzniesiona przez Wojciecha J.L. niedaleko własnego dworu (1764), w pierwotnym zamyśle fundatora miała być kościołem. Jednak wskutek konfliktu finansowego z rzymskokatolickim biskupem chełmskim Walentym Wężykiem, Wojciech zmienił plany i polecił unickiemu biskupowi Maksymilianowi Rylle, by świątynię wyświęcił na cerkiew⁹⁰. Do założonego przy niej 15 maja 1765 roku „bractwa królowica perskiego pustelnika wielkiego patrona doświadczonego Onufrego” należał fundator wraz z najbliższą rodziną⁹¹. Wojciech J.L. figuruje na pierwszym miejscu *Albumu członków* bractwa („Wojciech Węgleński pułkownik husarski buławy polnej koronnej dziedzic miejsca tego”⁹²), a zaraz za nim kolejni członkowie rodziny: „Pani Marianna z Zakrzewskich Węgleńska⁹³, syn starszy tychże [...] Węgleńskich – Antoni Węgleński, Onufry Węgleński, Karol Węgleński, Franciszek Węgleński”. Ten ostatni nie może być ojcem Łukasza, nieżyjącym od roku 1750, zaś Onufry i Karol są zapewne synami Wojciecha Józefa Longina⁹⁴. Łukasz Węgleński nie podpisał się w *Albumie* cerkiewnego bractwa swojego kuzyna, choć jego członkami była zarówno szlachta unicka, jak i łańciska⁹⁵. Równocześnie w oblatowanym w 1784 roku testamentie kazał zapłacić za msze święte za swoją duszę we wszystkich możliwych kościołach i cerkwiach – chełmskim bazylianom, pijarom i reformatom, a także krasnostawskim augustianom⁹⁶. Z przekazu Józefa Rulikowskiego wiadomo, że Łukasz przekazał „czterdzieści tysięcy złotych polskich na fundusz klasztoru

⁹⁰ B. Stanek-Lebioda, op. cit., s. 15 (archiwalia nt. okoliczności powstania i konsekracji cerkwi 7.07.1764 r.). Cerkiew spaliła się w 1882 r., zob. *KZSZP* 1968, s. 54; F. Braniewski, op. cit. W. Bondyra, op. cit., s. 66, podał błędną datę fundacji 1763 r. (rzekomo za *KZSZP*, ale tu brak takiej informacji). W 1824 r. w cerkwi były trzy ołtarze. W głównym obraz „Niepokalanego Poczęcia” NMP i na zasuwie św. Anny, a w bocznych obrazy św. Onufrego i *Ukrzyżowania*, zob. APL, CHKG 466, s. 9r.

⁹¹ Bractwo funkcjonowało do 1848 r., zob. ABS, *Album*, s. 8, por. ABS, *Statut*. B. Stanek-Lebioda, op. cit., s. 15; F. Braniewski, op. cit.; S. Braniewski, *Bractwo św. Onufrego przy cerkwi unickiej w Siedliszczu* [w:] *Bractwa religijne w średniowieczu i w czasach nowożytnych (do końca XVIII wieku)* (w druku), s. 3, 7. Dziękuję Panu S. Braniewskiemu za udostępnienie odpisów jego ojca (e-mail 31.05.2012).

⁹² ABS, *Album* (stąd kolejne osoby).

⁹³ Zapis potwierdza pogląd, że żoną Wojciecha J.L. była Marianna z Zakrzewskich, zob. *Portrety osobistości polskich znajdujące się w pokojach i w Galerii Pałacu w Wilanowie. Katalog*, red. S. Kozakiewicz, A. Ryszkiewicz, K. Sroczyńska, Warszawa 1967, s. 98; *KZSZP* 1968, s. 54; J. Dudelewicz et al., op. cit., s. 77; S. Braniewski, op. cit., s. 4.

⁹⁴ Co do liczby dzieci Wojciecha Józefa Longina nie było zgody już w XIX w. J. Rulikowski, op. cit., s. 139, 142, 146, wspominał o czterech synach, których uczył późniejszy nauczyciel pamiętnikarza Wawrzyniec Aubry. Podobnie o czterech męskich potomkach, Antonim, Karolu, Onufrym i Konstantynie, pisali T. Świącki, op. cit., s. 529 i redaktor Bartoszewicz, zob. J. Rulikowski, op. cit., s. 142, przyp. z. Natomiast Bobrowicz wzmiankował o córce i trzech synach, z których najstarszym był „Antoni, starosta chełmski”, zob. *Herbarz polski*, t. 9, 1842, s. 265. Minakowskiemu udało się potwierdzić istnienie dwóch synów (Antoniego i Karola żonatego z Anną Boniecką h. Bończa) i córki Konstancji, zamężnej z Franciszkiem Kunickim h. Bończa († 1828), zob. *Wojciech Węgliński* [!] (ID: 2.1.253) [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 2.01.2012). Pokrewieństwo W.J.L. Węgleńskiego z Antonim jest dobrze udokumentowane w 1778 r., gdy kasztelan starał się dla syna o mandat w Radzie Nieustającej, zob. W. Filipczak, *Sejm*, s. 81, przyp. 295, por. s. 160.

⁹⁵ S. Braniewski, op. cit.

⁹⁶ APL, KGCH 184, s. 123r.

bazylijskiego” w Chełmie⁹⁷, więc fundacja w Klesztowie nie była jedyną w kręgu Cerkwi. Podobnie postąpił jego kuzyn Wojciech J.L., który poza wzniesieniem unickiej cerkwi w Siedliszczu również wspomógł klasztor chełmski, choć znacznie mniejszą sumą (13 000 zł)⁹⁸. Fakt cerkiewnych fundacji Łukasza Węgleńskiego nie świadczy o jego unickim wyznaniu, gdyż około połowy XVIII wieku to łacińska szlachta wznosiła swoim unickim poddanym większość cerkwi na terenie Rusi Czerwonej⁹⁹. Poza tym Łukasz był hojny też dla zgromadzeń rzymskokatolickich. Augustianom w Radziechowie (na południe od Lubomla – Wołyń)¹⁰⁰ przekazał w trzech ratach 7500 zł w okresie 1769–1777¹⁰¹. Ciekawe jest to, że wysokość dotacji obu Węgleńskich znacznie przewyższyła przeciętne składki chełmskiej szlachty na bazylianów (w XVII i XVIII wieku od 1000 do 4000 zł¹⁰²).

Pochodząca z Rulikowskich żona Łukasza Węgleńskiego mogła być unitką, po domniemanej matce tego wyznania Teofili Kurdwanowskiej h. Półkociz i babce Barbarze Aksak¹⁰³. Teofila była babką ze strony ojca Józefa Rulikowskiego, który wspominał ją jako pochodzącą „ze starożytnej rodziny województwa ruskiego, wyznania unickiego”¹⁰⁴. Czy zatem klesztowska para fundatorów jest charakterystycznym przykładem małżeństwa mieszanego co do obrządku, a ich syn przejął unicką wiarę po matce? Dwuobrzędowe małżeństwa były praktykowane na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej od czasów Piastów i Rurykowiczów¹⁰⁵, a ich kodyfikację postulowano w 16 art. tzw. artykułów brzeskich (1595)¹⁰⁶.

Nie zważając na obrządek, Węgleńscy zaangażowali się w organizację i obchody uroczystości koronacji ikony *Matki Boskiej Chełmskiej* (1765). Franciszek Węgleński na sejmiku chełmskim (1738) podpisał prośbę do papieża o zgodę na

⁹⁷ J. Rulikowski, op. cit., s. 158.

⁹⁸ Informacja z listu do biskupa M. Ryłty z 1754 r., zob. BOW, Mor, s. 295–298, cyt. za: *Inwentarz ZNO*, s. 10.

⁹⁹ W. Bondyra, op. cit., s. 66. Podobne wątpliwości, co do wyznania można mieć w stosunku do domniemanego szwagra Łukasza Węgleńskiego, Ignacego Rulikowskiego. W czasie gdy należał do niego Świerszczów (tj. w latach 1761–1801), *in situ* została wzniesiona (ok. 1795) unicka cerkiew Bazylego Wielkiego, zob. I. Cieślak-Sygowska, op. cit., s. 111, por. s. 112.

¹⁰⁰ Nie mylić z Radziechowem (ob. Радехів) k. Kamionki Buskiej, zob. *SGKP*, t. 9, 1888, s. 462.

¹⁰¹ W 1769–6000 zł, w 1774–500, a w 1776–1000, zob. A. Jaworczak, *Klasztor augustianów w Radziechowie k. Lubomla*, „Ziemia Wołyńska. Miesięcznik poświęcony sprawom krajoznawczym i kulturalnym” 1938, t. 1, nr 6–7, s. 88, przyp. 12, pkt. 5 i 7. 4.

¹⁰² J. Kus, *Szlachta chełmska wobec kościoła unickiego w XVII i XVIII wieku*, „Rocznik Chełmski” 1997, t. 3, s. 138–139.

¹⁰³ Por. *Teofia Kurdwanowska* (ID: 13.399.178); *Barbara Teresa Aksak* (ID: 13.399.170) [w:] M.J. Minakowski, op. cit. (dostęp: 22.11.2012).

¹⁰⁴ J. Rulikowski, op. cit., s. 51.

¹⁰⁵ P. Siwicki, *Meandry tożsamości „Rusi zjednoczonej”*, „Lubelszczyzna” 1996, t. 2, nr 3, s. 10.

¹⁰⁶ *Artykuły brzeskie 1595*, s. 64 (pl), s. 71 (łac.), cyt. za: I. Harysym, *Partyzantostwo ukraińskiego Kościoła greckokatolickiego oraz jego miejsce w Kościele powszechnym. Spojrzenie historyczno-teologiczne w kontekście ekumenicznym* [w:] *Polska–Ukraina. Tysiąc lat sąsiedztwa*, red. S. Stępień, t. 5: *Miejsce i rola Kościoła greckokatolickiego w Kościele Powszechnym*, Przemyśl 2000, s. 138 i przyp. 6. O artykułach brzeskich (11.06.1595) jako „spisie warunków”, zob. P. Siwicki, op. cit., s. 14–15 i przyp. 20 (dalsza literatura).

przeprowadzenie koronacji. Podpis pod listem do Rzymu złożył też Wacław Rzewuski¹⁰⁷. Pułkownik Rzewuskiego, Wojciech J.L. Węgleński, w dniu koronacji dowodził jako regimentarz resztą chorągwi wojska, które dwa dni wcześniej przybyły do Chełma¹⁰⁸. Jak relacjonował Grzegorz Trzeźniewski, podczas marszu dywizji Wojciech „na dzielnym koniu, złotym dywdykiem pokrytym i bogato przybranym, w srebrnej zbroi husarskiej, z kameryzowanym katkanem postępował, a za nim mnóstwo dworzan paradnie przebranych”¹⁰⁹. Znaczącą rolę w czasie tych uroczystości mógł odegrać też Łukasz, choć nie wiemy, kiedy dokładnie został chorążym w regimencie Rzewuskiego. Koronacja chełmskiej ikony była w dużej mierze finansowana przez Rzewuskich, którzy słynęli z jej kultu¹¹⁰. Istnieją przesłanki, by twierdzić, że w przypadku Wacława ów kult był bardzo żarliwy i osobisty¹¹¹.

W badaniach nad dziedzictwem pogranicza wyznaniowego Rzeczypospolitej jednym z zadań pozostaje śledzenie „meandrow tożsamości”¹¹² jego fundatorów i twórców. Dobrym tego przykładem są wyniki badań nad biografią i środowiskiem klesztowskich dobrodziejów, Łukasza Węgleńskiego i jego małżonki z Rulikowskich, a także nad wykonawcą zleconych przez nich prac, Gabrielem Sławińskim, który pozostawał jednocześnie w służbie Cerkwi i Kościoła.

---

¹⁰⁷ T. Lipiński, op. cit., s. 472.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 473.

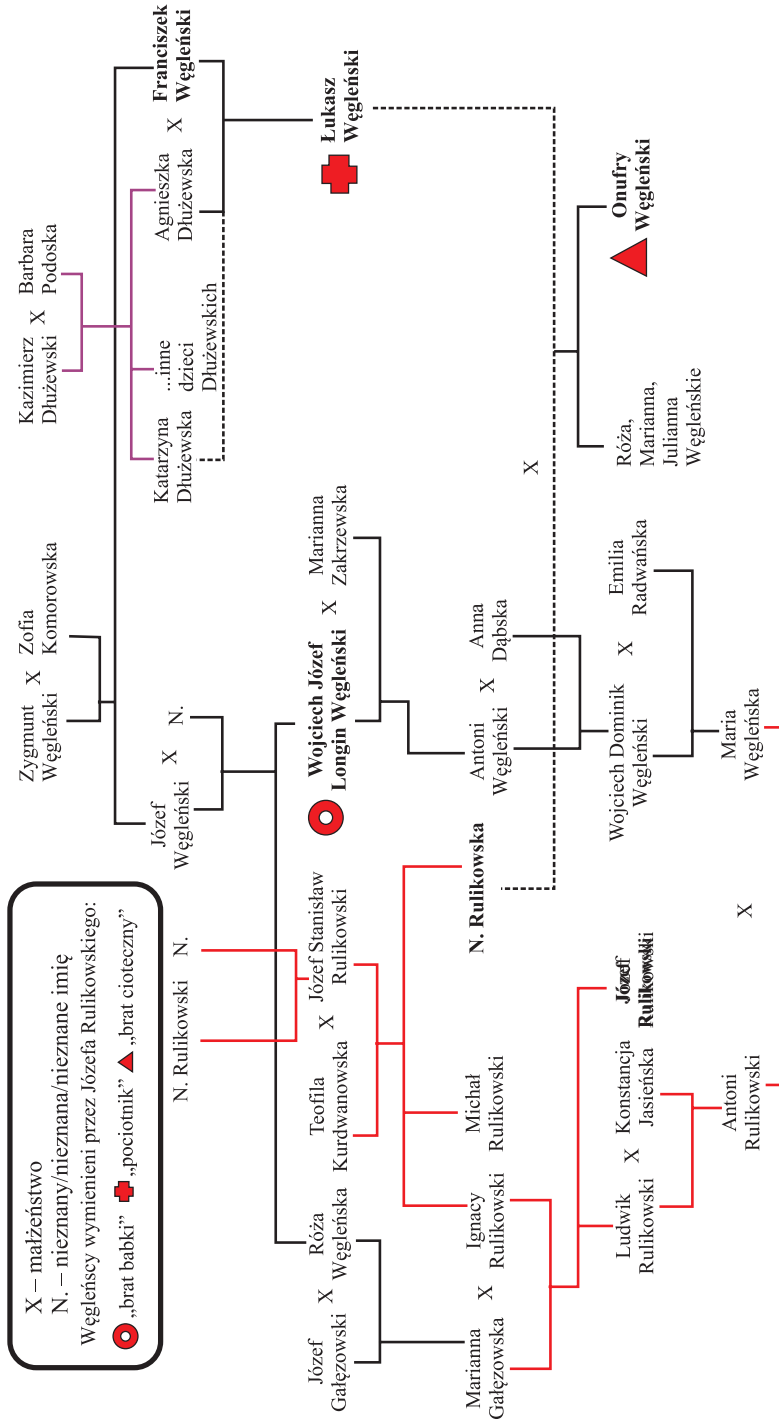
¹⁰⁹ G. Trzeźniewski, *Ozdoba i obrona ukraińskich krajów przecudowna w berdyczowskim obrazie Maryja, Berdyczów 1767*, cyt. za: T. Lipiński, op. cit., s. 473.

¹¹⁰ A.J. Baranowski, *Rola rodzin*, s. 622–623; A.J. Baranowski, *Koronacje wizerunków maryjnych w czasach baroku. Zjawisko kulturowe i artystyczne*, Warszawa 2003, s. 55.

¹¹¹ M. Ludera, *The copy of the Chełm icon of Mother of God in the Orthodox Church in Klesztów. Dating, direct inspiration, cult*, „Roczniki Teologiczne KUL”, z. 4: *Historia Kościoła* t. 16, 2016, s. 118.

¹¹² Trafne określenie P. Siwickiego, op. cit.

Aneks: Powiązanie rodzinne Rulikowskich i Węglęskich¹

¹ W aneksie uwzględniono tylko postaci kluczowe dla ilustracji wyvodu, mimo że niektóre inne dane są znane w literaturze przedmiotu. Źródła wymieniono w toku wyvodu.

BIBLIOGRAFIA

a. Książki, monografie

- Baranowski A.J., *Koronacje wizerunków maryjnych w czasach baroku. Zjawisko kulturowe i artystyczne*, Warszawa 2003.
- Filipczak W., *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000.
- Karpowicz M., *Sztuka polska XVIII wieku*, Warszawa 1985.
- Niewiadomska M.R., [Konserwacja fresków w Klesztowie], Klesztów 1994 [bp.], mps: Chełm, Delegatura WUOZ, sygn. 271.
- Ostrowski J.K., Petrus J.T. et al., *Podhorce. Dzieje wnętrz pałacowych i galerii obrazów*, Kraków 2001.
- Portrety osobistości polskich znajdujące się w pokojach i w Galerii Pałacu w Wilanowie. Katalog*, red. S. Kozakiewicz, A. Ryszkiewicz, K. Sroczyńska, Warszawa 1967.
- Rolska-Boruch I., *Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzną 1500–1700. Założenia przestrzenne, architektura, funkcje*, Lublin 1999.
- Rybak A., *Dzieje ziemi chełmskiej*, Chełm 1998.
- Sęcys E., *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861 (= Szlachta polska, red. S. Górczyński, t. 1)*, Warszawa 2000.
- Sola B., *Ewidencja parku w Chylinie [...]. Orzeczenie [...] nr 86/C/77*, Lublin 1979, mps: Chełm, Delegatura WUOZ.
- Stanek-Lebioda B., *Siedliszcze. Studium historyczno-urbanistyczne*, Lublin 1988, mps: Lublin, Archiwum oddziału terenowego NID, sygn. 426.
- Слободян В., *Церкви Холмської Єпархії*, Львів 2005.

b. Prace zbiorowe

- Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, cz. 2: Ziemia ruskie Korony, t. 6: województwo belskie, Ziemia Chełmska, województwo ruskie*, Warszawa 1995.
- Baranowski A.J., *Rola rodzin magnackich w osiemnastowiecznych uroczystościach koronacyjnych na wschodnich terenach Rzeczypospolitej [w:] Sztuka ziem wschodnich Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, red. J. Lilejko (= *Źródła i monografie*, t. 189), Lublin 2000, s. 619–638.
- Braniewski S., *Bractwo św. Onufrego przy cerkwi unickiej w Siedliszczu [w:] Bractwa religijne w średniowieczu i w czasach nowożytnych (do końca XVIII wieku) (odczyt na konferencji IH Uniwersytetu J. Kochanowskiego i MN w Kielcach, Kielce 15–16.05.2012; w druku)*.
- Deluga W., *Ikonografia unicka [w:] Sztuka i liturgia kościoła greckokatolickiego. Katalog wystawy w 400-lecie Unii Brzeskiej*, red. K. Mart, Chełm–Zamość 1996, s. 17–25.
- Deluga W., *Przemiany w ikonografii Kościoła greckokatolickiego w XVIII wieku [w:] Czterechsetlecie zawarcia unii brzeskiej 1596–1996. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w Toruniu w dniach 28–29.11.1996 r.*, red. S. Alexandrowicz, T. Kempa, Toruń 1998, s. 147–156.

- Harysym I., *Partykularność ukraińskiego Kościoła greckokatolickiego oraz jego miejsce w Kościele powszechnym. Spojrzenie historyczno-teologiczne w kontekście ekumenicznym* [w:] *Polska-Ukraina. Tysiąc lat sąsiedztwa*, red. S. Stępień, t. 5: *Miejsce i rola Kościoła greckokatolickiego w Kościele Powszechnym*, Przemyśl 2000, s. 135–148.
- Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, t. 7: *Rękopisy nr 14601–15060*, red. K. Korzon, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.
- Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. 8: *Dawne województwo lubelskie*, red. R. Brykowski, E. Smulikowska, z. 5: *Powiat chełmski*, Warszawa 1968.
- Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794. Spisy*, t. 1: *Oficerowie wojska koronnego 1777–1794. Spisy*, cz. 1: *Sztaby i kawaleria*, oprac. M. Machynia, Cz. Szrednicki, Kraków 2002.
- Urzędnicy województwa lubelskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. W. Kłaczewski, W. Urban (= *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. 4: *Małopolska. Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie*, z. 4), Kórnik 1991.
- Urzędnicy województwa belskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*, opr. H. Gmiterek, R. Szczygieł (= *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. 3: *Ziemie ruskie*, z. 2), Kórnik 1992.

c. Czasopisma

- Barczyński J., *Ogień we dworze*, „Dziennik Wschodni-Chełmski”, nr 51, 5.03.2005.
- Bondyra W., *Testament Franciszka Węgleńskiego podkomorzego chełmskiego z 1750 r. Przyczynek do dziejów szlachty chełmskiej*, „Res Historica” 2004, z. 17, s. 155–170.
- Cieślik-Sygowska I., *Drewniane cerkwie w Świerszczowie na tle architektury greckokatolickiej od XVII do 2 połowy XVIII w. w dawnym powiecie chełmskim*, „Lubelszczyzna” 1996, t. 2, nr 3, s. 110–120.
- Czmuda I., *Gmina Siedliszcze w latach 1918–1939*, „Rocznik Chełmski” 2001, t. 7, s. 187–236.
- Doraczyńska-Dziuba K. et al., *Prace konserwatorskie i remontowe w zabytkowych obiektach architektury oraz ich zespołach w roku 2009*, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego” 2010, s. 77–126.
- Dudelewicz J. et al., *Prace konserwatorskie i remontowe w zabytkowych obiektach architektury oraz ich zespołach w roku 2005*, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego” 2006, t. 8, s. 49–84, il. na s. 85–90.
- Filipczak W., *Walka o mandaty poselskie w prowincji małopolskiej przed sejmem 1778 roku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 1996, t. 58: *Studia z dziejów feudalizmu*, red. S.M. Zajączkowski, s. 103–127.
- Jaworcza A., *Klasztor augustianów w Radziechowie k. Lubomla*, „Ziemia Wołyńska. Miesięcznik poświęcony sprawom krajoznawczym i kulturalnym” 1938, t. 1, nr 6–7, s. 86–92.
- Kowalczyk J., *Dwudziestoletni dorobek w badaniach nad sztuką województwa lubelskiego 1944–64*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1965, t. 27, nr 2, s. 105–134.
- Kus J., *Dwa dokumenty do dziejów Siedliszcza. Przywilej lokacyjny z 1760 roku i inwentarz z 1782 roku*, „Rocznik Chełmski” 1995, t. 1, s. 335–340.
- Kus J., *Szlachta chełmska wobec kościoła unickiego w XVII i XVIII wieku*, „Rocznik Chełmski” 1997, t. 3, s. 135–142.

- Lipiec B., *Malowidła freskowe w kościele parafialnym w Klesztowie*, „Roczniki Humanistyczne. Prace z Historii Sztuki” 1957 [wyd. 1958], t. 6, z. 4, s. 261–269.
- Lubaszewski Z., *Z dziejów Siedliszcza*, „Egeria. Czasopismo Literacko-Artystyczne” 2007, nr 1(9), s. 23–29.
- Ludera M., *The copy of the Chełm icon of Mother of God in the Orthodox Church in Klesztów. Dating, direct inspiration, cult*, „Roczniki Teologiczne KUL” z. 4: *Historia Kościoła*, t. 16, 2016, s. 109–127.
- Maksimowicz K., *Młodość i początki aktywności publicznej Seweryna Rzewuskiego*, „Ze Skarbca Kultury. Półrocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1989, z. 48, s. 75–110.
- Prochaska A., *Z dziejów samorządu ziemi chełmskiej. Cz. 1*, „Przegląd Historyczny” 1908, t. 6, z. 1, s. 33–49.
- Prochaska A., *Z dziejów samorządu ziemi chełmskiej. Cz. 2*, „Przegląd Historyczny” 1908, t. 6, z. 2, s. 155–172.
- Siwicki P., *Meandry tożsamości „Rusi zjednoczonej”*, „Lubelszczyzna” 1996, t. 2, nr 3, s. 9–22.
- Skibiński S., *Parki i zadrzewienia powiatu chełmskiego w opisach archiwalnych*, „Ziemia Chełmska. Jednodniówka regionalna Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Chełmskiej”, 09.1969, s. 29–30.
- Szymczak M., *O analogii semantyczno-słotowótwrzcej w polskiej terminologii rodzinnej*, „Prace Filologiczne” 1969, t. 19, s. 119–126.

d. Archiwalia

- Artykuły do zjednoczenia z Kościołem Rzymskim należące [...] [w:] Documenta Unionis Brestensis eiusque auctorum (1590–1600)*, coll. A.G. Welykyj, Rzym 1970, s. 61–67 (pl), s. 67–75 (tłum. łac.).
- Góralski Z., *Taryfa mostowego i grobelnego ziemi chełmskiej i powiatu krasnostawskiego z 1767 r.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1967, t. 15, s. 329–351.
- AAL – Lublin, Archiwum Archidiecezjalne
Acta Konsistorii Lublinensis. Bücher (AKLB)
- ABS – Siedlce, Archiwum S. Braniewskiego
[Statut Bractwa św. Onufrego przy cerkwi unickiej w Siedliszczu] 1765 – odpis F. Braniewskiego
- Imiona Braci y Siostr Onófrego Świątego* [Album członków Bractwa św. Onufrego przy cerkwi w Siedliszczu] 1765–1848 – odpis F. Braniewskiego
- AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych
II Rada Stanu Królestwa Polskiego (1807–1853) (II RSKP)
- APK – Kraków, Archiwum Państwowe
Archiwum Podhoreckie II (APII)
- APL – Lublin, Archiwum Państwowe
Chełmski Konsystorz Greckokatolicki (CHKG)
Księgi grodzkie chełmskie. Seria Relacje (KGCH)
Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu (KRP)
Akta miasta Siedliszcza (AmS)
Księgi grodzkie lubelskie. Seria Relacje (KGL)

Księgi grodzkie krasnostawskie (K GK)

BLL – Lublin, Biblioteka im. H. Łopacińskiego

sygn. 1417

BNW – Warszawa, Biblioteka Narodowa

sygn. IV 5582

BOW – Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich

Papiery majątkowe, procesowe i inne Moraczewskich, rodzin spokrewnionych oraz związane z m. Chełm i ziemią chełmską (Mor)

e. Starodruki, opracowania z XIX i początku XX wieku

Boniecki A., *Herbarz Polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. Część 1*, red. M.J. Minakowski, Kraków 2005 [wyd. 2 z indeksem], <http://wielcy.pl/wgm/boniecki/pl/index.html> [daty dostępu w tekście].

Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S.J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza, t. 8, Lipsk 1841 i t. 9, Lipsk 1842.

Kosiński A.A., *Przewodnik heraldyczny. Monografie. Genealogie i spis rodzin senatorskich i tytuły honorowe posiadających*, t. 5, Warszawa 1885, s. 555–578.

Kraushar A., *Księżę Repnin i Polska w pierwszym czteroleciu panowania Stanisława Augusta (1764–1768)*, t. 1, Warszawa 1900.

Lipiński T., *Wiadomości historyczno-numizmatyczne o koronacjach obrazów Matki Boskiej w dawnej Polsce*, „Biblioteka Warszawska” 1849, t. 4, s. 441–476.

Przyłęcki S., *Opisanie Palacu w Podhorcach. Monaster Księży Bazylianów*, [w:] *Dniestrzanka. Zbiór artykułów wierszem i prozą ku zabawie i nauce*, red. S. Jaszowski, Lwów 1841, s. 9–33.

Rulikowski J., *Urywek wspomnień Józefa Rulikowskiego, wydany z obszerniejszego rękopismu (1731–92 r.)*, red. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich:

t. 3 i 4, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, Warszawa 1882 i 1883,

t. 9, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1888,

t. 13, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, Warszawa 1893.

Święcki T., *Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, t. 2, red. J. Bartoszewicz, Warszawa 1859.

Trzeźniewski G., *Ozdoba i obrona ukraińskich krajów przecudowna w berdyczowskim obrazie Maryja*, Berdyczów 1767.

f. Materiały internetowe i karty ewidencyjne

Braniewski F., *Fragment z historii rodziny Węgleńskich (Węglińskich) w czasie sprawowania rządów w Siedliszczu*, „Echo Częstochowskiej Pani”, nr 9, 2002, http://www.polinow.pl/toporow_chotczyce-materialy_genealogiczne-weglenscy_z_gazetki (dostęp: 11.12.2014).

Imię i nazwisko + nr ID [w:] M.J. Minakowski, *Wielka genealogia Minakowskiego. Ci wielcy Polacy to nasza rodzina*, Kraków 2011 (elektroniczne wyd. 6), <http://wielcy.pl/wgm/> [daty wejścia w tekstcie].

Polinów. Serwis regionalno-historyczno-rodzinny, http://www.polinow.pl/toporow_chotycze-materialy_genealogiczne (dostęp: 2.01.2012).

Trzewik M., *Zespół dworsko-palacowy w Siedliszczu*. Karta nr 1552, Chełm 1997, mps: Chełm, Delegatura WUOZ.

Wawryniuk A., *Leksykon miejscowości powiatu chełmskiego*, Chełm 2002 [wyd. 2], http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/Content/8832/Leksykon_miejscowosci_powiatu_chelmskiego.pdf (dostęp: 11.12.2014).

g. Cytacja skrócona

<i>Artykuły brzeskie</i> 1595	por. pkt. d Bibliografii
<i>Herbarz polski</i>	por. pkt. e
<i>Inwentarz ZNO</i>	por. pkt. b
<i>KZSZP</i> 1968	por. pkt. b
<i>Oficerowie RP</i> 2002	por. pkt. b
<i>SGKP</i> + tom + data wyd.	por. pkt. b
<i>Urzędnicy RP</i> 1991	por. pkt. b
<i>Urzędnicy RP</i> 1992	por. pkt. b